

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonae, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

Cap. III. De Introitu & ejus institutione. Antiphona quid sit. Hymnum Gloria Patri, Apostolicae traditionis esse. Omnes Introitus ex Psalmis, paucis exceptis. Tropi aliquando iis additi. Quaedam ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

ministrare tibi victimas spirituales & excelsas, in fide & veritate. Denique Sacerdos ascendens ad altare ipsum in medio osculatur dicens hanc orationem: *Oramus te Domine per merita sanctorum tuorum, quorum Reliquia hic sunt, & omnium sanctorum, ut indulgere digneris omnia peccata mea.* Idem autem Sanctos commemorat, quorum Reliquia ibi sunt, quia sine illis altare non consecratur, ut supra ostendimus, cum de Templis ageremus. Nota vero Orthodoxae fidei apud veteres erat Sanctorum memoriis communicare; & illic offerre sacrificium, ubi illorum corpora asservantur. Testis est Optatus Milevitanus lib. 2. arguens Macrobius Donatistam, quod memoriis Sanctorum non communicaret tamquam Schismaticus. Ibi, inquit, id est Romae, sunt duorum memoria Apostolorum. Dicit si ad has ingredi potuit, ita ut obtulerit illis, ubi Sanctorum memorias esse constat. Testis Hilarius lib. adversus Constantium, *Audi haeretice, ait, damnationis publicum sensum & intellige te divinae religionis hostem, & inimicum memoriis Sanctorum.* Quamvis enim communicatio cum Sanctis per fidem, spem, & charitatem praecipue intelligatur; semper tamen Christiani Martyrum sepulchra venerati sunt, & super illa altaria erexerunt, eorumque Reliquias habere optaverunt, ut cum iis etiam mortuis, quantum fieri potest, communicarent.

CAPUT III.

De Introitu & ejus institutione. Antiphona quid sit. Hymnum Gloria Patri Apostolicae traditionis esse. Omnes introitus ex Psalmis, paucis exceptis. Tropi aliquando iis additi. Quaedam illorum exempla. De veteri versione Psalmorum, quae Italica dicitur, ejusque usu in Missa. Eam adhuc vigere apud nonnullos in divinis officiis. Graecorum duplex Introitus.

I. **D**Um Sacerdos ad altare procedit, chorus psallit antiphonam, quae ritu Romano Introitus, Ambrosiana Ingressa dicitur; quia nimirum tunc canitur, cum Sacerdos intrat ad altare. Ejus institutio ab his qui Ecclesiasticos ritus explanant, Caesestino Papae unanimi fere consensu tribui solet. Auctor enim libri Pontificalis in ejus vita sic scribit. *Hic constituit ut CL. Psalmi David ante sacrificium psallerentur antiphonatum, quod ante non fiebat, nisi tantum recitabantur epistola Pauli & S. Evangelium & sic Missa fie-*

bant. Quomodo autem haec Psalmorum modulatio intelligenda sit, an de aliquibus tantum versiculis, & de quibus, an de aliquo integro psalmo diverso pro diversitate officiorum, an de antiphona ex psalmis excerpta, obscurum est. Amalarius lib. 3. c. 5. postquam dixit additum Missae hoc officium à Caesestino, ait: *Quod nos ita intelligebamus, ut ex psalmis exciperet antiphonas, quae psallerentur in officio Missae.* Nam antea incubabatur Missa à lectione: qui mos adhuc retinetur in vigiliis Paschae & Pentecostes. Consentit Valtridus Strabo cap. 22. dicens: *Antiphonas ad Introitum dicere Caesestinus Papa instituit, sicut legitur in gestis Pontificum Romanorum, cum ad ejus usque tempora lectio una Apostoli tantum & Evangelium legerentur.* Subscribunt Micrologus & Berno Abbas, uterque cap. 1. At Honorius in Gemma animae libro 1. *Caesestinus, inquit, Psalmos ad introitum Missae cantari instituit, de quibus Gregorius Papa postea antiphonas ad Introitum Missae modulando composuit.* Ego autem Honorio, tamen recentior sit, libentius adhæreo, quam Amalario. Priscus enim auctor, qui gesta Pontificum scripsit, ait, Caesestinum constituisse, ut psalmi antiphonatum cantarentur. Quid est autem canere antiphonatum, nisi alternis choris? quem modum loquendi licet recenset Vossius inter vitia sermonis lib. 4. c. 3. non audeat tamen de hac voce ut barbara contendere, cum in re nova novam fingere licuerit. *Antiphona* teste Isidorol. 6. c. 19. *Originum, ex graeco interpretatur vox reciproca, duobus scilicet choris alternatim psallentibus.* Statuit igitur Caesestinus psalmos alternatim cantari ante Missam, sed postea Gregorius Magnus unam ex illis antiphonam selegit pro Introitu, & alias pro Responsorio, offertorio, & communione, quas in unum congeffit, & ex his librum composuit, quem Antiphonarium nuncupavit. Alii Graduale vocant, quia nonnullae ex illis, quae post epistolam dicuntur, in loco eminentiori cantari solebant, ad quem Cantores per gradus ascendebant. Cum autem Introitus & reliqua omnia revera antiphonae sint, in codice tamen Gregoriano solus Introitus antiphonae nomen peculiariter sortitus est; (post quem olim integer psalmus cani consueverat. Testatur Augustinus, qui eodem quo Caesestinus tempore vixit, lib. 2. *Retractat. c. 11.* coepisse tunc apud Carthaginem hunc morem, ut hymni ad altare de Psalmorum libro dicerentur, sive ante oblationem, sive cum distribueretur populo quod fuisset oblatum: quod cum Hilarius

vir Tribunicus acriter reprehenderet, asserens fieri non oportere, scripsit adversus ipsum Augustinus, pro defensione introductæ Psalmodiæ: quem librum sic recenset Possidius in Indiculo, *Contra Hilarium de canticis ad altare liber unus*. Atque utinam hæc extaret, multa enim in ipso haberemus, quibus hic tractatus illustrior redderetur. Genezardus lib. de Apostolica Liturgia c. 17. manifesti erroris eos arguit, qui dicunt Cælestinum instituisse, ut Psalmi in Introitu Missæ cantarentur, antiquiorem enim ritum putat ex Dionysio l. de Eccl. hierar. c. 3. §. 2. ubi ait: „ Pontifex precem sacram ad altare Dei celebraturus ab ejusdem sufficione initium faciens univrsum circuit chori ambitum, donec rursum ad altare divinum rediens. sacrum inquit Psalmorum melos, omni ordine ecclesiastico sacram ipsi Psalmodiæ succinente. Supponit autem Genezardus tamquam certum, id quod supra ostendimus valde dubium esse, hunc scilicet Dionysium esse illum Areopagitam Pauli Apostoli prædicatione ad fidem conversum. Quod licet ei concedamus, non tamen inde sequitur errasse præfatos scriptores, qui hanc institutionem Cælestino tribuerunt. Scimus enim diversos fuisse mores Græcorum & Latinorum, & forsitan Cælestinus consuetudinem, quæ dudum vigerat in orientalibus Ecclesiis, transfudit ad occidentales. Sunt etiam quidam recentiores aliâ non indocti, qui tempore Cassiani Psalmos in monasteriis Aegypti ad Missam decantatos fuisse asserunt, quia nimirum lib. 3. Institut. cap. 11. ille scripsit, „ die Dominico unam tantummodo Missam ante prandium celebrari, in qua Psalmorum, atque orationum seu lectionum pro ipsius Collectæ vel communionis dominicæ reverentia solemnius aliquid ac propensius impendentes in ipsa Tertiam Sextamque pariter consummatam reputant. Verum Missa hoc loco non pro sacrificio, sed pro conventu Monachorum ad persolvendum divinum officium accipitur, quamvis in hoc conventu ipsum etiam sacrificium comprehendatur. Sensus igitur Cassiani est, quod cum cæteris diebus Tertiam & Sextam per intervalla persolverent, sicque fierent duæ Monachorum dimissiones, sive Missæ; die Dominico semel tantum ad Ecclesiam conveniebant, ac ibidem unico contextu Tertiam, & postmodum Liturgiam, ac demum Sextam recitabant, quæ peractâ discedebant, & sic unam tantum Missam seu dimissionem agebatur.

II. Post Introitum olim, ut dixi, integer Psal-

mus; nunc unus ejusdem versiculus decantatur cum *Gloria Patri*: qui versus ab antiquis Patribus hymnus glorificationis dictus est. Nicephorus l. 9. eccles. histor. c. 24. ejus auctorem facit Flavianum Monachum Antiochenum: alii verò à Synodo Nicæna institutum asserunt; sed vetustiorum esse & ab Apostolis traditum fuisse demonstravi in Lib. de divina Psalmodia c. 16. §. 6. Athanasii & Basilii testimonio. Cum enim fideles ab initio Ecclesiæ in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti baptizati essent, ipsis tribus personis hunc hymnum glorificationis canere didicerunt. Primus qui eum mutavit, Aëtius fuisse dicitur Ecclesiæ Antiochenæ diaconus Arianismi instaurator, sic cani instruens, *Gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto*: quæ verba licet per se nullam hæresim contineant, subdole tamen ab Arianis usurpabantur, ut illorum æquivocatione suam impietatem celarent. Illis in sensu Orthodoxo usus est S. Leo serm. 1. de Nativitate dicens, *Agamus dilectissimi, gratias Deo Patri per Filium ejus in Spiritu Sancto*. At verò Basilius cum eisdem verbis sermonem ad populum conclusisset, catholicis displicuit, & pro illorum defensione librum apologeticum edidit, quem de Spiritu sancto ad Amphilochem inscripsit, sed non omnibus satisfecit. Adeo verum est, oportere Catholicum Doctorem irreprehensibilem esse, & à vocibus abstinere, quæ communiter suspectæ habentur, & pias aures offendunt, quamvis veræ sint & Orthodoxæ in eo sensu, quo scribentes vel prædicantes eas accipiunt & docent. Ideo Apostolus Timotheo præcepit, ut depositum custodiret, & profanas vocum novitates devitaret. Sed non est hujus loci hæc fufus prosequi. Additamentum *Sicut eras in principio*, putat Baron. ann. 325. num. 173. hymno glorificationis accessisse concilii Nicæni decreto adversus Arianos, qui dicebant de Filio, erat quando non erat. Alii verò existimant antiquis esse, & ad illud alludere Tertullianum lib. de spectaculis cap. 25.

III. In Antiphonario S. Gregorii omnes Introitus ex Psalmis Antiquo more desumpti sunt, paucis exceptis, quos Durandus lib. 4. Rationalis cap. 5. vocat irregulares, ut *Puer natus est nobis* in die Nativitatis Domini: *Viri Galilæi* in die Ascensionis: *Spiritus Domini* in die Pentecostes: *Nunc scio verè* in die sancti Petri: & alii pauci ex aliis scripturis. Sunt & aliqui, qui nec quidem ex Scriptura sacra excerpti sunt, ut *Salve sancta parens*: *Gaudemus omnes in Domino*, *Benedicta sis sancta Trinitas*, quibus caret Antiphonarium Grego-

Gregorianum. Disto versu *Gloria Patri* repetitur Introitus, quem nonnullae Ecclesiae ter psallunt in diebus solemnioribus. Ambrosiani nunquam repetunt, nisi in Missis defunctorum; sed ipsa Ingressa, quam vocant, semel sine Psalmo & Gloria recitata, Sacerdos dicit *Dominus vobiscum*; & sequitur immediatè *Gloria in excelsis Deo*, si dici debeat, alioquin oratio. Mozarabes postremam tantum partem bis repetunt, eo ritu quo Responsorialia cantat Romana Ecclesia: ut in Missa Nativitatis Domini, „ Benedictus qui venit, alleluja, In nomine Domini, alleluja, alleluja. *Versus*. Deus Dominus & illuxit nobis. „ In nomine Domini. Gloria & honor Patri & „ Spiritui Sancto in saecula saeculorum, Amen. „ In nomine Domini. *Joannes Beles* in suo libello de divinis officiis cap. 35. & Guillelmus Durandus testantur suis temporibus in quibusdam Ecclesiis tropos ante Introitum cantari consuevisse diebus solemnioribus ad majus gaudium representandum. Tropus autem idem est ac conversio, quoniam, ut ait Beles, istic quaedam fieri solent conversiones. Ad Troparia Graecorum hujusmodi Tropos accedere ait Pamelius in Praefatione Tomi secundi Liturgicorum. Nullum eorum vestigium inveni apud Scriptores, qui ante annum Christi millesimum libros de divinis officiis ediderunt. Quare Durando nullo modo credendum est, illorum institutionem Gregorio Magno adscribenti, nec Joanni Petro Ferrero Ravennati, viro alioquin erudito, qui Durandum sequitur lib. 6. de mirifici verbi libamine, qui extat M. S. in Bibliotheca Vaticana. Aliquando tropus ponitur immediatè ante Introitum, ut in festo Nativitatis ante illum Introitum *Puer natus est nobis* praecedat Tropus iste, *Ecce ad est de quo Prophetae cecinerunt dicentes*. Puer. Aliquando ipsi intermiscetur, una parte chori ipsum Tropum, altera Introitum continente: quorum extant exempla in antiquis Monasteriorum libris; à Monachis enim privata quorundam Abbatum auctoritate, ut prisca ferebant tempora, haec additamenta originem traxisse puto, qui non solum Introitus, sed alias etiam Liturgicas preces eodem modo, ut suis locis indicabo, interpolarunt.

In die Pentecostes.

Hodie Spiritus Sancti gratia repleantur corda nostra, dicitur esai. Spiritus Domini, Missus à sede Patris, Replevit orbem terrarum alleluja, igneis linguis. Et hoc quod continet, penetrabilia sentiendo, omnia. Omnipotentia Patri atque Filio

equalis. Scientiam habet vocis. Quod dies testatur praesens & fidelibus & incredulis. Alleluja, alleluja, alleluja. Adde me Tropos aliquando legisse exametro carmine compositos, quales sunt isti.

In die sancti Stephani.

Etenim federunt Principes, & adversum me eloquebantur. Nulli unquam nocui, neque legum iura resoluvi. Et iniqui persecuti sunt me. *Christe tuus fueram tantum qui a vite minister.* Adjuva me Domine. *Ne tuis in dubio frangar certamine miles.* Quia servus tuus exercebatur in tuis justificationibus.

Dominica Palmarum.

Israel egregius Psalter, clarusque poeta, sic quondam Christo David cantaverat almo. Domine ne longè facias miserationes tuas à me, sed celerem mihi confer opem, rex inclite caeli. Ad defensionem meam aspice, libera me de ore leonis, Qui cupit insontem morsu lacerare ferino. Et à cornibus unicornium humilitatem meam.

IV. Illud autem hoc loco non est praetermittendum, quod, cum omnes Introitus ex psalmore versibus ut plurimum compositi sint, Gregorius eorum auctor non eam Psalterii versionem sequutus est, qua hodie omnes Ecclesiae in divinis officiis utuntur; sed veterem quae ante S. Hieronymum in usu erat, & à sanctis Patribus Itala & vulgata dicebatur: atque idem in Responsorialibus, Tractibus, Offertoriis, & Communionibus exactissime observavit. Quae res cum non nihil habeat caliginis, breviter elucidanda est; plerique enim ignorant quae fuerit ista versio, & ex quibus fontibus emanarit. Id verò ut clarius explicetur, paulò altius ejus initium repetendum est. Notum est omnibus vel mediocriter eruditis, quantae olim auctoritatis fuit ante & post Christi adventum septuaginta duorum interpretum Graeca ex Hebraico sermone translatio. Illa enim Judaei in Synagogis utebantur, teste Tertulliano, qui de ea differens c. 18. Apologetici in fine ait, *sed & Judaei palam ledebant.* Eadem usi sunt Hebraeorum doctissimi Philo, & Josephus, ut ex libris ipsorum liquet. Sed & Apostoli ac fideles in exordio nascentis Ecclesiae eam publice in Ecclesiasticis conventibus legebant, ut Cyrillus Hierosolymitanus docet *Catech. 4.* in qua differens de his Interpretibus, eorumque auctoritate, *Hos, inquit, solos studiosè meditare, quos & in Ecclesia securè unquam recitamus.*

*hinc. Multo prudentiores se erant Apostoli, veteresque illi Episcopi Ecclesie antistites, qui hos tradiderunt. Idem asserit Irenaeus l. 3. c. 25. dicens postquam enarravit ipsorum Interpretum historiam. „ Apostoli consonant praedictae interpretationi, & interpretatio consonat Apostolorum „ traditioni. Etenim Petr. & Joan. & Matth. & „ Paulus & reliqui deinceps, & horum sectatores „ prophetica omnia ita annuntiaverunt, quemad- „ modum Seniorum interpretatio continet. Qua de causa apud Christianos in magna semper veneratione fuit. Sed cum postea scriptorum vitio corrupta fuerit, ut Sancti Patres Justinus martyr in dial. cum Tripitone, Augustinus, de civit. Dei lib. 15. cap. 13. & Hieronymus Epist. 108. conqueruntur; eam primum Origenes, deinde Lucianus martyr, postmodum Hesychius, ac denique Hieronymus à mendis expurgarunt. An verò Origenes prototypum viderit, quod Tertullianus loco citato Apologetici credidit suo tempore integrum Alexandriae extitisse; & quando illud interierit, incertum est; nec mei instituti aut otii est in hujus rei disquisitione immorari. Cum igitur graeca ista translatio tantae apud omnes auctoritatis fuerit, omnes Latinae versiones, quae post Christi Domini in caelum ascensionem ac deinceps primis illis temporibus ante sanctum Hieronymum factae sunt, non ex Hebraeis fontibus immediate, sed ex Graeco textu LXX. expressae sunt. Erant autem eae versiones innumerabiles, quia ut scribit S. August. l. 2. de doct. Christ. c. 11. quicumque sibi videbatur aliquantulum facultatis utriusque linguae Graecae & Latinae habere, ausus est novam cudere interpretationem. Verum inter omnes illa praestantissima, & communiter ac ubique recepta fuit, quae Itala dicebatur, teste ipso Augustino qui libro citato cap. 15. ait: *in ipsis interpretationibus Itala caeteris praefertur, nam est verborum tenacior cum perspicuitate sententiae.* Cum autem Vulgatae & Veteris nomine tempore S. Hieronymi haec insignita fuerit, consequens est, eam caeteris antiquiorem fuisse, majoremque inter alias auctoritatem habuisse. Dicta est etiam Romana, quia illam ab initio recepit Romana Ecclesia. Et fortassis haec prima fuit ex graeco textu translatio ab aliquo Apostolorum discipulo facta, & à primis Ecclesiae fundatoribus visa & approbata, atque ab his ad Successores simul cum deposito fidei tradita, qua non solum sedes Apostolica, quae Latina versione nullo unquam tempore caruit; sed & reliquae Occidentales Ecclesiae utebantur; quamvis in*

eam aliquot mutationes irrepserint, vel Scriptorum audacia sive oscitantia, vel Episcoporum licentia, qui quaedam verba vel sententias ad suae regionis idiotismos accommodarunt. Porro hujus versionis integrum corpus nullibi extat, solumque psalterium remansit cum canticis, quae in divinis officiis recitantur. Sunt & aliquot ejus particulae in expositionibus sanctorum. Cum enim versio sancti Hieronymi, ut Ildorus scribit lib. 6. orig. cap. 3. caeteris melior & Hebraicae veritati magis consona aestimaretur, ac ideo ceperit in Ecclesiis legi, in conciliis citari, in commentariis exponi, vetus illa, quasi jam minimè necessarij esset, paulatim negligi coepit, donec tandem omnino interit, ac perpetua oblivione sepulta est. Suspicio autem id contigisse ducentis & amplius annis post Hieronymum: nam tempore Gregorii Magni utraque in usu erat & vetus & nova, ut ipse in fine Epistolae dedicatoriae expositionis in Job ad S. Leandrum Episcopum indicat, ubi novam versionem, Hieronymi scilicet, se exponere dicit, & quando causa comprobationis exigit, nunc novam nunc veterem assumere: *ut quia, inquit, sedes Apostolica, cui auctore Deo praesideo, utraque utitur, mihi quoque labor studii ex utraque fulciatur.* Solum autem Psalterium antiquissimae illius versionis, quae fidem Ecclesiae nascentis in Occidentalibus regionibus nutriverat, deplorabile naufragium evasit, quia cum illo in decantandis divinis officiis uterentur fideles, ipsumque longo usu memoriae mandassent, non potuit ab illis obtineri, ut novam translationem ediscerent, ac veterem, cui assueti erant, dimitterent. Hoc est illud Psalterium, cujus occasione ad ista digressus sum, ex quo Gregorius Introitus & reliqua excerptit, quae in suo Antiphonario continentur. S. Hieronymus jussu Damasi Papae hujus Italicae versionis errores quosdam magis conspicuos correxit: tum plebeios aliquot & soli Italiae familiares loquendi modos usitatoribus commutavit, reliquam versionem ob perspicuitatem latinis sermonis reliquit: istudque Psalterium sic emendatum illud est, quod nunc in Breviariis & in corpore Bibliorum extat, atque ideo à veteri non differt, nisi in his quae Hieronemendavit. Sed quia haec versio sic correctae hebraicis fontibus in plurimis non respondebat, aliam iterum fecit quae extat inter opera ejus, & quoniam ex hebraico textu immediate translata est, à vulgata nova & veteri ex Graeco textu LXX. Interpretum desumpta, plurimum discrepat tam in verbis quam in sententiis, ut quisque potest ex utriusque

collatione perspicere. Hæc autem ideò recepta non fuit, quia duæ priores quotidiano usu in Ecclesiis frequentatæ sine magna divini officii perturbatione non poterant abrogari. Priori editione pura, qualis erat ante S. Hieronymum, utebantur olim omnes Ecclesiæ Occidentales; Romana præsertim cum omnibus suburbicariis, ut constat ex antiquorum Patrum commentariis in Psalmos; donec idem Psalterium ab ipso Hieronymo interpolatum primum quidem in Gallia, nescio quo tempore, unde Gallicanum nuncupatum est, deinde in aliis regionibus introductum fuit. In omnibus autem Urbis Romæ Ecclesiis vetus illud permansit usque ad Pium V. qui ipsum sustulit, & in sola Basilica Vaticana reliquit, in qua nunc etiam religiosissimè recitatur, & novissimè sublati mendis, quæ irreperant, pristinae integritati restitutum est.

V. Eadem versione utuntur hodie vetusto more Ambrosiani, licet alicubi discrepet à Romana. In Breviario quoque veteri Hispanico secundum regulam S. Isidori, quod Mozarabicum dicitur, extat idem Psalterium, quo utuntur in divinis laudibus Clerici ex institutione Francisci Ximenez Archiepiscopi Toletani hoc ritu psallentes. In Italia extra diocèsim Romanam & Mediolanensem suspicor ejus usum sublatum ante annos plus minus sexcentos, nam Bruno Altensis ex Abbate Cassiensi Episcopus Signiensis, qui obiit anno 1125. initio expositionis Psalterii ait, Cum adhuc adolescentulus essem, exposui Psalterium secundum aliam translationem, quæ videlicet translatio pluribus in locis tantum differt ab hac, qua utitur Romana Ecclesia, ut nullo modo secundum illius expositionem hæc translatio intelligi possit. Et illa quidem multos habet expositores: hæc autem si aliquis exposuerit nescio. Exponit autem Psalterium illud vetus, quo suo tempore utebatur Romana Ecclesia, & postmodum semper usa est usque ad Pium V. ut dixi. Ex quo fit, ut Romæ dumtaxat recitaretur, in aliis vero Italiæ Provinciis illud in usu erat, quod adolescens exposuerat, quodque jam multos habebat expositores, utpotè ubique receptum. Alexander IV. in sua Constitutione quæ est sexta in Bullario Ordinis Eremitarum sancti Augustini, mandat Priori Generali & reliquis fratribus in Tuscia, ut recitent officium juxta morem Romane Ecclesiæ, excepto Psalterio, quia nimirum vetus illud jam solius Urbis Romæ proprium erat. Miror autem, cur Bruno dicat se nescire, an Romanum aliquis exposuerit: nam

exposuit Cassiodorus, cujus elegantissima Commentaria eo tempore non erant ignota. Augustinus quoque in sua explanatione hanc versionem sequutus est, quam omnibus præferendam esse docuerat. Magnus item Gregorius semper in scriptis suis testimonia ex psalmis secundum hanc versionem profert, ut ex collectione S. Patris constat. Qua de causa semper dubitavi, ne expositio in septem Psalmos pœnitentiales, in qua versio à Hieronymo interpolata explicatur, perperam illi adscripta sit. Licet enim Apostolica sedes utraque versione nova & veteri uteretur, ut ex ipso supra ostendimus, Psalterium tamen excluditur, quod semper Romæ secundum veterem translationem permansit. Accedit alia conjectura ex ipsa expositione, in qua stylus & spiritus Gregorii deesse videtur. Sed hoc obiter à me observatum peritioribus discutiendum relinquo. In Bibliotheca Cardinalis Barberini extat Breviarium M.S. in quo habetur Psalterium Romanum. Inter Codices item M.SS. Bibliothecæ Chisæ sunt aliquot Breviaria ad usum Ecclesiarum seu Monasteriorum Romane diocesis, in quibus idem Psalterium legitur. At hæc scripta videntur circa annum Christi millesimum in aliis post annum MC. vel propè scriptis extat Psalterium commune: ex quo superior conjectura confirmatur, quod nimirum Italica versio extra Urbem deserit ante annos propè sexcentos. Atque utinam qui hujus mutationis fuerunt auctores, rem attentius considerassent, sacrorumque rituum & Ecclesiasticæ antiquitatis peritos in consilium adhibuissent; non tamen facile à Gregorii Magni institutione discessissent. Hoc enim semper & sollicitè præcaverunt sapientissimi Patres, à quibus divina officia Deo inspirante ordinata sunt, ut summa uniformitas esset inter ea, quæ in horis canonicis & in Missa cantari debent, sibi que mutuo consonarent Missale & Breviarium. Hoc Isidorus & Ambrosius seu quicumque fuerunt antiqui ritus Hispanici & Mediolanensis auctores, in illis Ecclesiis sedulo observarunt. Et ob hanc ipsam causam Romana Ecclesia vetus Psalterium non mutavit, quia ex illo Introitus & reliqua, quæ ex psalmis in Missa cantantur, desumpta sunt. Inconveniens enim & merito visum est, quod idem psalmus & idem canticum aliis verbis in officio cantaretur. Hæc autem dissonantia ablato nunc veteri Psalterio sæpe occurrit. Cæterum ista hoc loco notare libuit, non ut quemquam carperem, sed ne præca Ecclesiæ disciplina ignoraretur.

VI. Græci

VI. Græci duplicem habent ad altare accessum sive introitum, parvum & magnum. Parvus seu minor fit, cum Diaconus traditum sibi à Sacerdote librum Evangeliorum defert ad altare; magnum, cum Sacerdos sacra dona è prothesi ad sanctum bema solemnè ritu deportat. Parvi ritus hic est. Diaconus petit à Sacerdote benedictionem, cui ille benè precatur dicens: *Benedictum regnum Patris & Filii & Spiritus sancti, nunc & semper & in secula seculorum.* Tum à Diacono alta voce dicuntur preces, quas irenicas id est pacificas vocant, quia à precatione pro pace incipiunt. His intermiscuntur tres Antiphonæ, seu, ut illi loquuntur, tria Antiphona, vel typica, aut alia cantica juxta diei exigentiam. Quibus peractis, Sacerdos acceptum librum Evangeliorum tradit Diacono, qui egrediens è porta prothesis elevatum ante faciem suam defert per Ecclesiam præcedentibus luminaribus, & Sacerdotibus, ipsoque celebrante subsequenticibus, & *Venite adoremus Christum* alta voce concinentibus. Diaconus verò elevans & ostendens S. Evangelium dicit, *Sapientia: Regni*, monens populum, ut sapientiam teneat, quæ in Evangelio continetur, & erectus stet. Porro omnes ipsum Evangelium profunda inclinatione venerantur, & modulibus quibusdam decantatis in altari collocatur. Major introitus post dimissionem Catechumenorum initio Missæ fidelium solemniori apparatu, præsertim cum Pontifex celebrat, fieri consuevit. In porta enim, quæ prothesi proxima est, Clerici cereas faces accensas præferentes Diaconos egredientes excipiunt & præcedunt longa per Ecclesiam processione. Ipsi autem Diaconi thus continuo adolent, tum unus Sacerdos panem in disco repositum & opertum velamine gestat, & alius calicem etiam opertum ante pectus defert. Hos sequuntur Sacerdotes concelebrantes more ipsorum, qui altaris sacra instrumenta, lanceam, spongiam, librum, vel facras reliquias portant, cantoribus interim hymnum cherubicum concinentibus, donec ad altare pervenientes sacra in eo dona deponunt. Hi sunt Introitus Græcorum, quos elegantè & diffusè explicant Cabasilas in expositione Liturgiæ, Simeon Thessalonicensis lib. de templo, & sanctus Germanus in theoria rerum Ecclesiasticarum.

CAPUT IV.

Alterni cantus origo. De precatione Kyrie eleison. Eam semper & ubique in usu fuisse. Cur à latinis græcè dicatur. Quò ritu cantari consueverit. Ipsi addita aliquot verba. Prolixæ preces olim post Kyrie eleison. Hymnus Gloria in excelsis à quibus compositus & auctus. Prisco more à solis Episcopis dicebatur. Insevit eidem quidam versiculi.

I. **P**ost introitum chorus divinam implorat misericordiam alternatim psallens *Kyrie eleison*. Cantum verò alternum scribit Socrates lib. 6. cap. 8. à S. Ignatio Episcopo Antiocheno in Ecclesiam introductum fuisse, ostensâ ei cœlitus Angelorum visione, qui Hymnos alter ad alterum Sanctissimæ Trinitati concinebant. Ac Theodoretus lib. 2. cap. 24. eam consuetudinem ad Flavianum & Theodorum refert, qui sub imperio Constantii Antiochiæ floruerunt: quod tamen non absolute de quocunque alterno cantu, sed de Psalmis Davidicis alternatim canendis intelligendum esse ex verbis ipsius Theodoretii colligitur. De quo ritu psallendi agens Basilius Magnus Epist. 63. ad Clericos Neocæsarienses, eo restatur usos fuisse Ægyptios, utramque Lybiam, Thebæos, Palæstinos, Arabes, Phœnices, Syros, & qui ad Euphratem habitabant. Constantinopoli autem hunc morem inter Catholicos B. Joannem Chrysostomum introduxisse, asserunt Socrates lib. 6. & Sozomenus lib. 8. cap. 8. Verumtamen in monasteriis serius receptus est, nam tempore Cassiani, ut ipse scribit lib. 2. Institut. cap. 5. 8. & 10. unus in medio cæteris audientibus & tacentibus psalmos modulabatur. Quod si loquamur de Ecclesia Occidentali, Paulinus in vita Ambrosii, & Augustinus in confessionibus l. 9. cap. 6. & 7. testes sunt ab eodem S. Ambrosio id primum Mediolani institutum secundum morem Orientalium partium, cæteris per orbem Ecclesiis imitantibus. Hunc verò canendi ritum primus omnium Damasus Papa Apostolica auctoritate confirmasse dicitur, & ubique servari præcepisse. Porro ipsum *Kyrie eleison* non humana institutione, sed occulto quodam naturæ instinctu usurpari cœpisse manifestum est. Cum enim homo multis miseris ab ipsa infantia ob culpam primi parentis veluti hæ-